

BOROWIAK, Patryk (*Poznań, Polska*)

NAZWY WŁASNE W POLSKICH I BULGARSKICH PRZEKŁADACH EWANGELII (Ewangelia św. Marka w Biblii Tysiąclecia i Biblii Synodalnej)

Proper names in the Polish and Bulgarian translations of the Gospels

(The Gospel of St Mark in the Bible of the Millenium and in the Synodal Bible)

The article is an attempt at comparing the ways in which people perceive Biblical proper names in Polish and Bulgarian translations of Gospel texts. The studied names are taken from the Gospel of St Luke and from the so-called Bible of the Millenium (Biblia Tysiąclecia) and the Synodal Bible

Anthroponyms, geographic and cultural denominations are compared. In the group of anthroponyms five ways are presented which are used to identify the persons in the Gospel texts. With geographic and cultural denominations which are considerably less in number, attention is drawn to the ways of rendering them in the two translations – through translation or through adaptation.

The differences between the Polish and the Bulgarian translations are not many: 1) In the method of adaptation they are due to the dissimilar ways in the two languages in which the Greek words are adapted to their respective phonological and morphological systems; 2) In the method of translation differences are due to the form of the proper names consisting of a Christian name and an epithet: in Polish it is a noun in the genitive case (*syn Józefa*), whereas in Bulgarian it is an adjective of possession (*син Иосифов*); 3) A difference in the status of some cultural denominations in the two texts: in Polish it is adapted (*szabat*), while in Bulgarian it is translated (*сѣбота*).

Keywords: Gospel text, translation, Polish language, Bulgarian language, anthroponyms, geographic denomination.

Artykuł jest próbą porównania sposobów oddawania biblijnych nazw własnych w polskich i bułgarskich przekładach Ewangelii. Materiał językowy pochodzi z

przekładu Ewangelii św. Łukasza z Biblii Tysiąclecia (dla języka polskiego) i Biblii Synodalnej (dla języka bułgarskiego).

Biblia Tysiąclecia (zwana także tyniecką, bo przygotowana przez zespół biblistów z inicjatywy benedyktynów z Tyńca), której pierwsze wydanie ukazało się w 1965 roku jest nowoczesnym polskim przekładem Starego i Nowego Testamentu z języków oryginalnych. Zastąpiła ona, opartą głównie na łacińskiej Wulgacie¹, Biblię Jakuba Wujka z 1599 roku, która przez kilka wieków kształtowała polską biblijną tradycję translatorską. Z kolei pierwsze egzemplarze Biblii Synodalnej ukazały się drukiem w 1925 roku, po ponad 20 latach od jej zainicjowania przez św. Synod Bułgarskiej Cerkwi Prawosławnej. Miała ona być bułgarskim przekładem prawosławnym (do tego czasu Bułgarzy posługiwali się protestanckim przekładem Biblii), napisanym językiem oddającym aktualny stan rozwoju języka (Пимен 1988: 212-213)².

Spośród wszystkich tekstów ewangelicznych najwięcej nazw własnych występuje w Ewangelii św. Łukasza (Poniatowski 1971: 34). Pojawiające się w niej *nomina propria* to przede wszystkim antroponimy³, nazywające postaci ze Starego i Nowego Testamentu oraz współczesne wydarzeniom opisywanym przez ten ostatni (Poniatowski 1971: 71). W obrębie nazw nowotestamentowych możemy wskazać antroponimy zarówno jednoznaczne (odnoszące się tylko do jednej osoby), jak i wieloznaczne (nazywające kilka osób). Wśród nazw niejednostkowych jakie pojawiają się w badanym materiale na szczególną uwagę zasługują dwa: *Maria* i *Juda*.

U Łukasza *Maria* to nie tylko ‘matka Jezusa’, ale także ‘Maria Magdalena’, ‘Maria – siostra Marty i Łazarza’ oraz ‘Maria – matka Jakuba i Józefa’.

W Biblii Tysiąclecia na określenie matki Jezusa zarezerwowana jest nacechowana stylistycznie, archaiczna forma imienia *Maria* – *Maryja* (*W szóstym miesiącu posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, / do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef (...); A Dziewicy było na imię Maryja*. Łk 1,26.27), zaś w odniesieniu do pozostałych kobiet stosuje się tu imię *Maria* (*(...) A było z Nim Dwunastu oraz kilka kobiet, które uwolnił od złych duchów i od słabości: Maria, zwana Magdaleną (...)*. Łk 8,1.2; *(...) Tam pewna niewiasta, imieniem Marta, przyjęła Go do swego domu. Miała ona siostrę imieniem Maria (...)*. Łk 10,38.39; *A były to: Maria Magdalena, Joanna i Maria, matka Jakuba (...)*. Łk 24,10). Tłumacze pozostają tym samym wierni polskiej tradycji językowej, w której od początku imię *Maryja* używane było

wyłącznie w odniesieniu do Bogurodzicy. Dopiero z czasem, pod wpływem obcej mody, pojawiły się w języku polskim najpierw formacje pochodne od imienia *Maria* (*Maryana*, *Maryna*), by ostatecznie w 1. poł. XIX w. wytworzyła się opozycja fonetyczna – imię Bogurodzicy pozostało trójsylabowe, a dwusylabowe stało się imieniem zwyczajnie kobiecym (Długosz-Kurczabowa 1990: 606-607).

W Biblii Synodalnej imię *Maria* także występuje w dwóch postaciach. W stosunku do matki Jezusa używa się w niej formy *Мариаμ*⁴ (*А на шестия месец бе изпратен от Бога Ангел Гаврил в галилейския град, на име Назарет, / при една девица, сгодена за мъж Иосиф (...) а името на девицата беше Мариаμ. Ёк 1,26.27*), a w stosunku do innych kobiet – formy *Мария* ((...) и с Него бяха дванайсетте, и някои жени, които Той бе излекувал от зли духове и болести: **Мария, наричана Магдалина** (...). Ёк 8,2; (...) една жена, на име Марта, Го прие у дома си. / Тя имаше сестра, на име **Мария** (...). Ёк 10,38.39; Те бяха **Мария Магдалина, и Йоана, и Мария, майка на Иакова** (...). Ёк 24,10).

Z podobnym rozróżnieniem – chociaż poświadczonym tylko w przekładzie polskim – mamy do czynienia w przypadku imienia *Juda*. Biblia Tysiąclecia, odwołując się do polskiej tradycji translatorskiej (Breza 1992: 155), przyjmuje formę *Juda* na określenie apostoła i przodków Jezusa oraz formę *Judasz* na określenie jego zdrajcy ((...) *Był jak mniemano, synem Józefa, (...) syna Symeona, syna Judy, / (...) syna Faresa, syna Judy* (...). Ёк 3,23.30.33; *Z nastaniem dnia przywołał swoich uczniów i wybrał spośród nich dwunastu, których też nazwał apostołami: / Szymona, którego nazwał Piotrem; / (...) Jude, syna Jakuba, i Judasza Iskariotę, który stał się zdrajcą. Ёк 6,13.14.16*). Biblia Synodalna pozostaje tu wierna teksowi greckiemu, w którym występuje tylko jedna forma – *Ioudas* ((...) *беше син (...)* / *Симеонов, Иудин, / (...) Фаресов, Иудин* (...). Ёк 3,30.33; *А когато настане ден, повика учениците Си и избра от тях дванайсет, които и нарече апостоли: / Симона, когото и нарече Петър, / (...) Иуда Иаковов и Иуда Искариот, който и стана предател. Ёк 6,13.14.16*).

W tekstach ewangelicznych można wskazać pięć sposobów nazywania ludzi⁵. Najczęstszym jest pojedyncze imię ((...) *„Mają Mojżesza i Proroków, niechże ich słuchają!” / (...) имат Мусея и пророците: нека ги слушат. Ёк 16, 29*) lub imiona podwójne (*Widząc to Szymon Piotr przypadł Jezusowi do kolan* (...). / *Като видя това, Симон Петър падна пред коленете*

Иисусови (...). Łk 5,8). W tym wypadku różnice w ich brzmieniu⁶, które występują między Biblią Tysiąclecia i Biblią Synodálną wynikają w głównej mierze z odmiennych dla polszczyzny i bułgarszczyzny⁷ zasad oddawania obcych elementów językowych⁸ (np.: *Herod* / *Ирод*, *Anna* / *Ана*, *Poncjusz Piłat* / *Понтий Пилат*). Ponadto, w przypadku tekstu polskiego, o kształcie językowym imienia decydują także przyjęte przez autorów przekładu zasady tłumaczenia. Najważniejsza z nich dotyczy imion powszechnie znanych i przyjętych (notowanych przez słowniki współczesnego języka polskiego), które zapisywane są zgodnie z przyjętym zwyczajem (np. *Jakub* zamiast *Jaakob*), podczas gdy wszystkie inne podawane są w transkrypcji fonetycznej (Sowa 1992: 85). Z kolei w Biblii Synodálnej są one zapisywane zgodnie z tradycją (np.: *Иосиф* zamiast *Йосиф*, *Иоан* zamiast *Йоан*) (por: Иванова 2003: 106).

Interesujący materiał do porównania dostarczają trzy kolejne grupy nazw osobowych, które obejmują struktury złożone z imienia występującego w połączeniu z miejscem pochodzenia (czasami może być to sam etnonim), nazwą pokrewieństwa lub innym określeniem.

W polskim przekładzie Ewangelii św. Łukasza antroponimy, które określają jakąś postać, odwołując się do miejsca jej pochodzenia mogą przyjmować postać wyrażenia przyimkowego (*Gdy go wyprowadzili, zatrzymali niejakiego Szymona z Cyreny (...)*. Łk 23,26; *Powiedzieli mu, że Jezus z Nazaretu przychodzi*. Łk 18,37), rzeczownikowej nazwy mieszkańca ((...) *Odpowiedzieli Mu: „To, co się stało z Jezusem Nazarejczykiem, który był prorokiem potężnym w czynie i słowie wobec Boga i całego ludu (...)*” Łk 24,19) lub przymiotnika motywowanego przez nazwę miejscową (*Z nastaniem dnia przywołał swoich uczniów i wybrał spośród nich dwunastu, których też nazwał apostołami: / Szymona, którego nazwał Piotrem; / (...) i Judasza Iskariotę, który stał się zdrajcą*. Łk 6,13,16; *A były to: Maria Magdalena, Joanna (...)*. Łk 24,10). W przekładzie bułgarskim mamy poświadczone tylko dwie z tych konstrukcji: imię + przymiotnik utworzony od nazwy miejscowej (*А когато настане ден, повика учениците Си и избра от тях дванайсет, които и нарече апостоли: / Симона, когото и нарече Петър, / (...) и Иуда Искариот, който и стана предател*. Łk 6,13.14.16; *бяха Мария Магдалина, и Йоана (...)*. Łk 24, 10) oraz imię + rzeczownikowa nazwa mieszkańca ((...) *Те му отговориха: което стана с Иисуса Назарееца, Който беше пророк, силен на дело и слово пред Бога и целия народ*. Łk 24,19), która występuje także tam,

gdzie w polskiej wersji zastosowano wyrażenie przyimkowe (*Обадиха му, че Исус Назорей минава*. Łk 18,37; *И когато го поведоха, уловиха някого си Симона Киринеец* (...). Łk 23,26).

Jednym ze sposobów identyfikowania osób charakterystycznych dla tekstów ewangelicznych może być także odwołanie się do łączących je więzów krwi – najczęściej wskazanie na imię przodka. Stąd dwie struktury językowe obecne w ekscerpowanych tekstach: (imię postaci +) nazwa pokrewieństwa + przymiotnik dzierżawczy imienia lub (imię postaci +) nazwa pokrewieństwa + imię w dopełniaczu. Biblia Tysiąclecia preferuje struktury drugiego typu (*Sam zaś Jezus rozpoczynając swoją działalność miał lat około trzydziestu. Był jak mniemano, synem Józefa, syna Halego* (...). Łk 3,23). Połączenie nazwy pokrewieństwa z przymiotnikiem dzierżawczym⁹ (choć nie od imienia) zostało poświadczone tylko w dwóch określeniach Jezusa: *Syn Boży*¹⁰ (*Rzekł Mu wtedy diabeł: „Jeśli jesteś Synem Bożym, powiedz temu kamieniowi, żeby się stał chlebem”*. Łk 4,3) i *Syn Człowieczy* (*Jak działo się za dni Noego, tak będzie również za dni Syna Człowieczego*. Łk 17,26). W Biblii Synodalnej obserwujemy odwrócenie proporcji w zakresie użycia obu struktur. Większą frekwencję mają konstrukcje z przymiotnikiem dzierżawczym¹¹ (*Исус, когато начеваше служението Си, беше на около трийсет години, и беше, както мислеха, син Иосифов, Илиев* (...). Łk 3,23; *И рече Му дяволът: ако си Син Божий, кажи на тоя камък да стане хляб*. Łk 4,3; *И както беше в Ноеви дни, тъй ще бъде и в дните на Сина Човечески*. Łk 17,26). Określenia z przydawką dopełniaczową należą tu do rzadkości (*Тогава Исус рече на него: днес стана спасение на тоя дом, защото и този е син на Авраама*. Łk 19,9).

Czasami osoby występujące w Ewangeliach wyposaża się w dodatkowe określenia, które mogą być tłumaczone lub transkrybowane. W obu tekstach przykład dotyczy tylko jednego przydomku, którym określa się Jana (*Gdy ludzie ci zjawili się u Jezusa, rzekli: „Jan Chrzciciel przysłał nas do Ciebie z zapytaniem (...)”*. / *А те, като дойдоха при Него, рекоха: Иоан Кръстител ни прати при Тебе да попитаме* (...). Łk 7,20). Dodatkowe określenie Szymona w Biblii Tysiąclecia jest tłumaczone (*Z nastaniem dnia przywołał swoich uczniów i wybrał spośród nich dwunastu, których też nazwał apostołami: / (...) Jakuba, syna Alfeusza, i Szymona z przydomkiem Gorliwy* (...). 6,13.15), a w Biblii Synodalnej występuje w postaci zaadaptowanej (*А когато настане ден, повика учениците Си и избра от тях даванайсет,*

които и нарече апостоли: / (...) Иакова Алфеев и Симон, наричан Зилот (...). Łk 6,13.14.15). Interesująco natomiast przedstawia się kwestia oddawania w obu tekstach dodatkowego określenia Jezusa jako ‘namaszczonego, pomazańca’. W polskim przekładzie spotykamy wyłącznie zaadaptowaną formę hebrajską („Czyż **Mesjasz** nie miał tego cierpieć, aby wejść do swej chwały?” Łk 24, 26), gdy tymczasem w przekładzie bułgarskim w tych samych miejscach tekstu pojawia się zaadaptowana grecka kalka z hebrajskiego (*Нали тѣй трябваше да пострада Христос и да влезе в славата си?* Łk 24,26).

Poza antroponimami w Ewangelii Łukasza wystąpiły także nazwy geograficzne i kulturowe, choć w porównaniu z antroponimami jest ich znacznie mniej.

Wśród eksцерpowanych nazw geograficznych można wyróżnić zarówno takie, które w Biblii Tysiąclecia i Biblii Synodalnej występują w niemal identycznej postaci (np.: *Nain* / *Наин*, *Nazaret* / *Назарет*, *Sarepta* / *Сарепта*, *Sydon* / *Сидон*, *Etaus* / *Емаус*, *Tyr* / *Тир*), jak i takie, w przypadku których większe różnice w brzmieniu wynikają z odmiennych dla obu języków zasad adaptacji fonologicznej i morfologicznej wyrazów greckich (np.: *Betania* / *Витания*, *Galilea* / *Галилея*, *Kafarnaum* / *Капернаум*, *Beffage* / *Витфагия*, *Sodoma* / *Содом*). Ponadto w badanym materiale poświadczono zostały nazwy, których polskie i bułgarskie ekwiwalenty różnią się z przyczyn innych niż fonologiczne i morfologiczne. I tak na przykład w tekście bułgarskim zamiast nazwy geograficznej dwukrotnie użyto motywowanego przez nią przymiotnika posesywnego (*Albo myślicie, że owych osiemnastu, na których zwała się wieża w Silom i zabiła ich, było większymi winowajcami niż inni mieszkańcy Jerozolimy. / Или мислите, че ония осемнайсет души, върху които падна Силоамската кула и ги изби, бяха по-виновни от всички живеещи в Иерусалим?* Łk 13, 4; *Było to w piętnastym roku rządów Tyberiusza Cezara. Gdy Poncjusz Piłat był namiestnikiem Judei, Herod tetrarchą Galilei, brat jego Filip tetrarchą Iturei i kraju Trachonu (...).* / *А в петнайсетата година от царуването на Тиверия кесаря, когато Понтий Пилат управляваше Иудея, Ирод беше четвъртовластник над Галилея, Филип, брат му — четвъртовластник над Итурея и Трахонитската област (...).* Łk 3,1). W tej grupie zwraca uwagę także para *Jerozolima* / *Иерусалим*. W Biblii Tysiąclecia mamy bowiem silnie zgrecyzowaną formę *Jerozolima*, zaś w Biblii Synodalnej – lekko zgrecyzowaną formę *Иерусалим*, bliską autentycznej postaci hebrajskiej (Rospond 1983:

16), którą preferował sam Łukasz (stosunek liczbowy formy *Ierousalem* do formy *Hierosolyma* u Łukasza wynosi 27:4 (Poniatowski 1971: 82)).

O ile nazwy geograficzne występujące w obu przekładach są adaptowane¹², o tyle w przypadku nazw kulturowych mamy do czynienia zarówno z adaptacją, jak i tłumaczeniem, przy czym nie zawsze jedna i ta sama nazwa w każdym z tekstów jest traktowana jednakowo. I tak np. świąteczny dzień odpoczynku u Żydów w Biblii Tysiąclecia konsekwentnie określany jest jako *szabat* (...) „*Pytam was: Czy wolno w szabat dobrze czynić, czy źle, życie ocalić czy zniszczyć*”. Łk 6,9), podczas gdy w Biblii Synodalnej jako „sobota” (...) *це ви не понимаете: какво е позволено да прави човек в събота: добро ли, или зло? Да спаси ли една душа, или да погуби? Те мълчаха*. Łk 6,9) lub „dzień sobotni” (...) „*Jest sześć dni, w których należy pracować. W te więc przychodźcie i leczyć się, a niw w dzień szabat!*” / (...) *шест дена има, през които трябва да се работи; в тях дохождате и се лекувате, а не в съботен ден*. Łk 13,14). W obu przekładach w niezmienionej postaci występuje natomiast nazwa oznaczająca zarówno święto żydowskie obchodzone na pamiątkę wyjścia Izraelitów z Egiptu oraz spożywany w tym dniu posiłek – *pascha* (*Rodzice Jego chodzili co roku do Jerozolimy na Święto Paschy*. / *Всяка година родителите Му ходеха в Иерусалим за празник Пасха*. Łk 2,41; (...) *Idźcie i przygotujcie nam Paschę, byśmy mogli ją spożyć*” / (...) *идете, пригответе ни пасха, за да ядем*. Łk 22,8).

W badanym materiale na osobną uwagę zasługują nazwy *bóg* i *szatan* (oraz jego synonim *diabeł*) zaliczane do tzw. imion *quasi*-własnych. Cechą wyróżniającą tę kategorię nazw jest ich wieloznaczność, przy czym każde z nich ma w podstawowym znaczeniu tylko jeden desygnat we wszechświecie (upodabniając się w tym względzie do idealnych imion własnych), w innych zaś znaczeniach – z reguły wiele desygnatów, będąc wówczas wyraźnie imieniem pospolitym.

Spśród kilku metod klasyfikowania dowolnej nazwy *quasi*-własnej do kategorii *nomen proprium* lub *nomen appellativum* posłużyć się tu proponowaną przez E. Grodzińskiego. Obejmuje ona trzy etapy. Etap pierwszy polega na abstrahowaniu od wszystkich znaczeń pochodnych i przenośnych danego wyrazu, w których z pewnością jest on apelatywem. Etap drugi wiąże się z nadaniem podstawowemu znaczeniu wyrazu jednego z dwóch wzajemnie wykluczających się ujęć (pod warunkiem, że mają one oparcie w praktyce językowej). Ujęcie pierwsze oznacza włączenie do znaczenia podstawowego wyrazu takich cech

desygnatu, które świadczą o jego jedyności we wszechświecie. A zatem *bóg* to ‘istota nadprzyrodzona, która stworzyła świat i rządzi nim’, zaś *szatan*: ‘jeden anioł upadły i wypędzony przez Boga z raju, kuszący ludzi do grzechu i zła’. Definicje te odpowiadają religiom monoteistycznym. W ujęciu drugim do znaczenia podstawowego *boga* i *szatana* nie włączamy cech świadczących o jedności desygnatu, co oznacza, że ich definicje będą brzmieć następująco: ‘istota nadprzyrodzona, jedna z wielu takich istot, rządząca pewną częścią lub dziedziną świata’; ‘zły duch, jeden z wielu mu podobnych, kuszący ludzi do grzechu’. W tym przypadku są to definicje odpowiadające religiom politeistycznym. Etap trzeci, w zależności od wyboru¹³ któregoś z dwóch ujęć, pozwala na zaliczenie wyrazu dotąd określanego jako *quasi*-własny do kategorii nazw własnych lub apelatywów (Grodziński 1973: 256-267).

Charakter analizowanego tekstu przesądza o wyborze ujęcia pierwszego, co wiąże się z traktowaniem wyrazów *bóg* i *szatan* (*diabeł*) jako nazw własnych. W obu przekładach *Bóg* pisany jest wielką literą (*A pasterze wrócili, wielbiąc i wystawiając Boga* (...). / *И върнаха се насмислите, славейки и хвалейки Боза* (...). Łk 2,20), a *szatan* małą (*Wtedy rzekł do nich: „Widziałem szatana, spadającego jak błyskawica* (...). / *А той им рече: видях сатаната, как падна от небето като светкавица* (...). Łk 10,18). Pisownia małą literą zastosowana wobec nazwy własnej *szatan* jest zapewne podyktowana funkcjonującą w tekstach ewangelicznych wyraźną opozycją *sacrum* (Bóg) i *profanum* (szatan / diabeł) oraz dychotomicznego wartościowania jej członów.

Jak widać sposoby oddawania nazw własnych w obu przekładach wykazują więcej podobieństw niż różnic. Te ostatnie dotyczą głównie nazw adaptowanych – odmienne postaci niektórych antroponimów i nazw geograficznych to konsekwencja różnych zasad przystosowania wyrazów greckich do systemu fonologicznego i morfologicznego języka polskiego i bułgarskiego. Pewne rozbieżności obserwujemy także w zakresie transformacji greckiej przydawki dopełniaczowej, która w przekładzie bułgarskim niemal regularnie zastępowana jest przydawką dzierżawczą oraz w oddawaniu nazw kulturowych (nie zawsze mają one w obu tekstach ten sam status – w polskim przekładzie nazwa adaptowana, w bułgarskim – tłumaczona).

Przypisy

¹ Korzystał także z tekstu greckiego oraz zachodnioeuropejskich tłumaczeń narodowych i polskich innowierczych (Breza 1992: 153).

² Analizowany w artykule materiał językowy pochodzi z przedruku Biblii Synodalnej z 2006 roku.

³ Z grupy tej wyłączam nazwy mieszkańców, które – podobnie jak większość językoznawców – uznają za wyrazy pospolite (por.: Z. Kowalik-Kaleta 1982: 40; tu też szerzej o właściwościach etnonimów, które zbliżają je zarówno do nazw własnych, jak i apelatywów, co pozwoliło autorce traktować je jak szczególnego rodzaju wyrazy pospolite).

⁴ Wyjątkowo dwukrotnie poświadczona została w tym znaczeniu forma *Мария* (por.: *И благослови ги Симеон и рече на Мария, майка Му* (...). Łk 2,34).

⁵ Wykorzystuję tu podział wprowadzony przez E. Umińską-Tytoń (Umińska-Tytoń 1993: 330).

⁶ Analiza nie obejmuje porównania ekscerpowanych nazw pod kątem różnic i podobieństw w sposobie ich adaptacji fonologicznej i morfologicznej w obu językach. Wyczerpujące omówienie tej kwestii stanowi materiał na osobny artykuł.

⁷ Tym, co stanowi istotną właściwość nazw własnych jest fakt, że w zasadzie nie tłumaczy się ich na języki obce (Grodziński 1973: 271). Wyjątek stanowią nazwy znaczące, których tłumaczenie jest dopuszczalne w przekładzie dzieł literackich, jeśli w kontekście utworu grają one znaczeniowo poprzez związek z odpowiednimi wyrazami znaczącymi (Bartmiński, Bartmińska 1979: 27). Takimi znaczącymi nazwami były na ogół także imiona biblijne (np.: *Piotr* 'skała', *Łazarz* 'Bóg wspomógł' (Tronina, Walewski 2009: 217, 178), jednak po przeniesieniu do innych języków etnicznych zmieniły swój status – z nazw pospolitych, jakimi były w językach dawcach, na nazwy własne w językach biorcach.

⁸ Na gruncie bułgarskim imiona biblijne adaptowane są zgodnie z wymową nowogrecką, a nie starogrecką (Solak 1997: 64), stąd np. różnice między obu tekstami w oddawaniu starogreckiej bety, która w nowogreckim zmieniła swoją wartość (por.: Филипова-Байрова 1984: 199).

⁹ Przydawka przymiotna przynależnościowa tego typu jest często spotykaną w starszych przekładach, m.in. w Biblii Wujka. Preferencja przydawki dopełniaczowej (w miejsce przymiotnej) właściwa Biblii Tysiąclecia jest konsekwencją przyjętej przez tłumaczy zasady „złotego środka” między polską tradycją translacji biblijnej a dzisiejszą polszczyzną (por.: Breza 1992: 154; Zieniukowa 1992: 112).

¹⁰ Sporadycznie w tekście polskim występują też konstrukcje z przydawką dopełniaczową, ale tylko wówczas, gdy dodatkowo Bóg określony jest przymiotnikiem *Najwyższy* (...) „*Czego chcesz ode mnie, Jezusie, Synu Boga Najwyższego? Błagam Cię, nie dręcz mnie!*”. Łk 8,28). Podobnie jak w przekładzie bułgarskim (...) *какво имаш Ти с мене, Иисусе, Син на Бога Всевисхий? Моля Ти се, не ме мъчи!* Łk 8,28).

¹¹ Jak zauważa E. Solak we wszystkich bułgarskich przekładach biblijnych ekwiwalentami greckich przydawek dopełniaczowych są na ogół przymiotniki posesywne (Solak 1997: 64).

¹² Wyjątek stanowi miejsce wniebowstąpienia Chrystusa – *Гора Оливна / Елеонска планина*. Zdaniem E Grodzińskiego tego typu struktury nie są jednak nazwami własnymi, lecz jedynie pełniącymi tę samą co one funkcję, deskrypcjami jednostkowymi. Podobnie jak *nomina propria* oznaczają one indywidualnie określony przedmiot, wyodrębniony z całej reszty wszechświata, ale w przeciwieństwie do nich opisują go, wymieniając pewną grupę charakteryzujących go cech. Dlatego też w ich skład wchodzi wyrazy pospolite (mogą zawierać także nazwy własne), co przesądza o ich przekładalności (por.: Grodziński 1973: 44).

¹³ Słowniki bułgarskie, podając definicje wyrazów *bóg* i *szatan* wybijają na plan pierwszy, a więc traktują jako podstawowe, znaczenia obejmujące cechy jedyności desygnatu (por.: BTR2002).

Bibliografia

- Андрейчин 2002:** Андрейчин, Л. и др. Български тълковен речник. „Наука и изкуство”, София.
- Bartmińska, Bartmiński 1992:** Bartmińska, I., J. Bartmiński. Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych. „Książnica Polska”, Olsztyn.
- Breza 1992:** Breza, E. Odmiana nazw własnych w Nowym Testamencie Biblii Wujka i Biblii Tysiąclecia – W: Biblia a kultura Europy: 2000 lat chrześcijaństwa. T. 2. „Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego”, Łódź, s. 152-159.
- Długosz-Kurczabowa 1990:** Długosz-Kurczabowa, K. Nowotestamentowe antroponimy w języku polskim. „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 605-614.
- Филипова-Байрова 1984:** Филипова-Байрова, М. Изговор и транскрипция на гръцките имена в българския език. „Български език”, с. 185-201.
- Grodziński 1973:** Grodziński, E. Zarys ogólnej teorii imion własnych. „Państwowe Wydawnictwo Naukowe”, Warszawa.
- Иванова 2003:** Иванова, Д. Езикът на Библията. Български синодален превод 1925 г. (върху материал от евангелието). „ИМН”, Пловдив.
- Иванова 2002:** Иванова, Д. Традиция и приемственост в новобългарските преводи на евангелието. Текстология и език. „Призма”, Пловдив.
- Kowalik-Kaleta 1982:** Kowalik-Kaleta, Z. Miejsce kategorii nazw mieszkańców (Polanin, Francuz, Warszawiak) oraz etników (Wiślanie, Litwini) w systemie językowym. „Onomastica” XXVII, s. 39-53.
- Нов Завет 2006:** Нов Завет на Нашия Господа Исуса Христа. Славянобългарски манастир „Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон.
- Пимен 1988:** Неврокопски митрополит Пимен. За Библията. В начало беше слово. „Синодално издателство”, София.
- Pismo Święte 1980:** Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. „Wydawnictwo Pallottinum”, Poznań-Warszawa.

- Poniatowski 1971:** Poniatowski, Z. Nowy Testament w świetle statystyki językowej. „Zakład Narodowy im. Ossolińskich”, Wrocław.
- Rospond 1983:** Rospond, S. Onomastica sacra w Nowym testamencie. Ewangelia św. Marka w świetle nazewnictwa. „Onomastica” XXVIII, s. 5-32.
- Solak 1997:** Solak, E. Nowobułgarska Biblia i jej język. „Wydawnictwo UJ”, Kraków.
- Sowa 1992:** Sowa, F. Osobowe nazwy własne w polskich przekładach Biblii. – W: Biblia a kultura Europy: 2000 lat chrześcijaństwa. T. 2. „Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego”, Łódź, s. 81-84.
- Tronina, Walewski 2009:** Tronina, A., P. Walewski. Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny. „Edycja Świętego Pawła”, Częstochowa.
- Umińska-Tytoń 1993:** Umińska-Tytoń, E. Nazwy osobowe w tzw. Dynamicznym przekładzie Nowego Testamentu. – W: Onomastyka literacka. „Wydawnictwo WSP”, Olsztyn.
- Zieniukowa 1992:** Zieniukowa, J. Rozważania o tzw. dynamicznym przekładzie Biblii. – W: Biblia a kultura Europy: 2000 lat chrześcijaństwa. T. 2. „Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego”, Łódź, s. 104-115.

Patryk Borowiak, Poznań, Polska
Instytut Filologii Słowiańskiej UAM
Collegium Maius
ul. Fredry 10, 61-701 Poznań
patryk@amu.edu.pl